

5. O przemocy i odpowiedzialności

Przemoc w szkole bywa zazwyczaj niedostrzegana. I to nie tylko wtedy, kiedy np. gdzieś w szatni czy na boisku uczeń ze starszej klasy bije lub popycha młodszego kolegę i nie ma świadków całego zajścia. Jesteśmy ślepi na przemoc, gdy dzieje się na naszych oczach, i nie dostrzegamy jej konsekwencji. Uczennice i uczniowie dowiadują się podczas lekcji, po czym poznać przemoc i jak jej można przeciwdziałać. Zastanawiają się też, jakie zachowania są naruszeniem prawa. Co grozi nieletniemu przestępcy? Co może, a czego nie może policja?

CELE LEKCJI WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Uczeń/uczennica:

- rozpoznaje zachowania związane z przemocą fizyczną i psychiczną, w tym werbalną, wobec siebie i innych; wymienia osoby i instytucje, które należy powiadomić w takich sytuacjach – dział V pkt 1;
- przedstawia korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z zasobów internetu; rozpoznaje przemoc w cyberprzestrzeni i wyjaśnia, jak należy na nią reagować – dział V pkt 2;
- wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie wykroczeń i przestępstw – dział V pkt 3;
- przedstawia uprawnienia policjantów i funkcjonariuszy innych służb porządkowych oraz swoje prawa w kontakcie z tymi służbami – dział V pkt 4.

PO ZAJĘCIACH UCZEŃ/UCZENNICA POTRAFI

- wskazać przejawy przemocy fizycznej i psychicznej w bliskich mu obszarach życia codziennego;
- wymienić skuteczne sposoby reakcji w przypadku przemocy rówieśniczej;
- wskazać możliwą ścieżkę postępowania w przypadku bycia świadkiem lub ofiarą przemocy;
- wyjaśnić, kto zajmuje się sprawą nieletniego w przypadku popełnienia przez niego wykroczenia lub przestępstwa;
- wymienić zasady bezpiecznego korzystania z internetu;
- wymienić uprawnienia policjantów wobec nieletnich oraz własne prawa w kontakcie z policją.

METODY PRACY

- analiza przypadku
- praca z tekstem
- miniwykład
- burza mózgów
- praca w parach lub w grupach
- rozmowa nauczająca
- minidyskusja

ŚRODKI DYDAKTYCZNE

- karteczki typu post-it

JAK PRZEPROWADZIĆ ZAJĘCIA?

WPROWADZENIE

1. „Co to jest przemoc?” (rozmowa nauczająca). Podziel uczennice i uczniów na kilkuosobowe zespoły. Na początku poproś, by każdy indywidualnie zapisał na kilku karteczkach typu post-it przykłady tego, co nazwałby przemocą. Zachęć, by uczniowie sięgali po znane im przykłady ze szkoły czy podwórka, a następnie w zespołach o nich porozmawiali, próbując sformułować ogólną definicję słowa „przemoc”.

2. „Przemoc, której nie chcemy widzieć” (praca z tekstem, praca w parach). Poleć uczniom, by indywidualnie przeczytali tekst w podręczniku na s. 132, wynotowując wymienione tam rodzaje przemocy. Poproś, by zastanowili się, czy często byli świadkami lub ofiarami takiej przemocy (w szkole lub poza nią). Mogą potem porozmawiać w parach, jak sami reagują w sytuacji, gdy dostrzegają jej przejawy wokół siebie. Co im utrudnia reakcję, a co ułatwia? Ze względu na trudny temat, nie zachęcamy do otwartych rozmów na forum – nauczyciel powinien zadbać, aby rozmawiający w parach uczniowie dawali sobie możliwie jak największe poczucie bezpieczeństwa.

ROZWINIĘCIE

3. „Co nam utrudnia reakcję?” (analiza przypadku, minidyskusja w parach). Po krótkiej rozmowie uczniowie mogą skonfrontować swoje wnioski w tych samych parach lub zmieniając parę (patrz: ćwiczenie „Co nam utrudnia reakcję?” na s. 133). Poleć, by zapoznali się z przedstawionym w ćwiczeniu przykładem, a następnie przedyskutowali następujące kwestie: *Czy przemoc wydarza się jedynie między sprawcą i ofiarą? Jak rolę odgrywają świadkowie? Co to jest „rozproszona odpowiedzialność”? Dlaczego świadkowie w omawianym przykładzie nie zareagowali?*

Na koniec uczniowie czytają tekst, jak psychologowie tłumaczą, co dzieje się w sytuacji, kiedy sami stajemy się świadkami przemocy. Jeśli znasz dobrze klasę, ten fragment lekcji warto poprowadzić na forum – czasem jest tak, że przemoc rówieśnicza jest tematem tabu. Trzeba uczyć młodzież o tym rozmawiać, bez oskarżania czy zrzucania winy na innych.

4. „Stop przemocy!” (praca w grupach, burza mózgów). Podziel uczniów na niewielkie grupy. Każdej z nich przydziel po jednym z przykładów (A, B, C, D) – patrz: ćwiczenie na s. 133–134. Poproś uczniów, by zastanowili się w zespołach, co powinni zrobić w przykładowych sytuacjach: 1) będąc ofiarą przemocy, 2) świadkiem przemocy, 3) sprawcą przemocy, który chce naprawić swój błąd. Podpowiedź znajdą w ćwiczeniu, warto jednak ich zachęcić, by najpierw spróbowali zapisać własne propozycje, a dopiero później skonfrontowali swoją listę z tą podręcznikową. Zapewne najtrudniej będzie im postawić się w roli sprawcy przemocy – w odpowiednim momencie podchodź do każdej z grup i pomóż im znaleźć możliwe rozwiązania.

Na koniec podsumujcie na forum propozycje każdej z grup. Ochotników możesz zachęcić do przygotowania plakatów pod hasłem „STOP PRZEMOCY W NA-

SZEJ SZKOLE!”. Na plakatach mogą się pojawić, zapisane hasłowo, rady, wskazówki czy propozycje zachowań, wypracowane w trakcie ćwiczenia.

5. „Pocztówka” (analiza tekstu, praca własna). Na zakończenie tego bloku ćwiczeń podkreśl, że w przypadku przemocy (także cyberprzemocy) bardzo ważna jest profilaktyka, czyli zapobieganie. Poproś, by uczniowie zapoznali się z tekstem „Pocztówka” (s. 136) i na tej podstawie zapisali w zeszytcie w formie listy informacje, których nie powinni udostępniać w internecie (np. ich publikacja może uruchomić lawinę niepotrzebnych i niechciany komentarzy, zachowań czy czynów). Opracowane przez siebie listy mogą potem sprawdzić w parach. Tematykę tę można kontynuować, realizując ćwiczenie „Cyberprzemoc” (patrz: ćwiczenia dodatkowe).

6. „W kolizji z prawem” (miniwykład). Podsumowując wcześniejsze ćwiczenia, warto dość mocno podkreślić, że przemoc, w tym także rówieśnicza, nie powinna pozostać bez konsekwencji (czasem nie wystarczą przeprosiny, a konieczne jest zawiadomienie dorosłych, rozmowa w klasie czy z rodzicami). A co się dzieje, gdy nastolatek popełni przestępstwo? Przypomnij uczniom, że do 17 roku nastolatkiwie za wszelkie wykroczenia podlegają sądowi rodzinnemu, a po ukończeniu 17 lat (w wyjątkowych przypadkach po ukończeniu 15 roku życia) – sądowi karnemu. Powiedz, co grozi nieletniemu przestępcy (na podstawie tekstu „W kolizji z prawem” na s. 135). Poproś uczennice i uczniów, by w trakcie miniwykładu zanotowali w zeszytcie najważniejsze, ich zdaniem, informacje (notatka może mieć formę schematu lub innej graficznej prezentacji). Kiedy skończysz, uczniowie mogą przeanalizować swoje schematy oraz sprawdzić ich poprawność z omawianym tekstem. Daj im chwilę na uzupełnienie zapisów w zeszytach (ćwiczenie „Odpowiedzialność nieletnich” na s. 136).

7. „Co wolno policjantowi?” (praca z tekstem, praca w grupach). Poleć uczniom, by przeczytali tekst na s. 137. W razie wątpliwości wyjaśnij niezrozumiałe zwroty. Następnie podziel klasę na niewielkie zespoły i poproś, by przygotowali poradnik dla młodzieży – wskazówki znajdujące w ćwiczeniu „Policjanci i dzieci” na s. 137. W poradniku powinni zamieścić następujące informacje:

- *Jakie prawa ma ofiara przestępstwa zgłaszająca swoją krzywdę?*
- *Czy nieletnia ofiara jest szczególnie chroniona?*
- *Jak są chronione ofiary przestępstw o charakterze seksualnym?*
- *Jakie są prawa świadka?*
- *Czy można być świadkiem anonimowym?*
- *Kiedy policjant może nas wylegitymować i w jaki sposób powinien to zrobić?*
- *Kiedy policjant może dokonać przeszukania i w jaki sposób powinien to robić?*
- *Kiedy policjant może dokonać kontroli osobistej i w jaki sposób powinien to robić?*
- *Kiedy policjant może nas zatrzymać i w jaki sposób powinien to robić?*
- *Jakich środków przymusu może użyć policja i pod jakimi warunkami?*

Praca zespołowa może mieć formę komiksu, plakatu, multimedialnej prezentacji lub infografiki. Najciekawsze i najstaranniejsze prace można zaprezentować na szkolnym korytarzu.

Podsumowując to ćwiczenie, wskaż na różnicę między uprawnieniami policjanta i ochroniarza (patrz: tekst w ramce „Co wolno ochroniarzowi?” na s. 138). Przypomnij uczniom, że tylko policjant może nas wylegitymować i zrewidować.

ZAKOŃCZENIE

8. Podsumowanie. Zapytaj uczniów, co ich zaskoczyło na dzisiejszych zajęciach. Jak sądzą, czy uda im się wykorzystać zdobytą wiedzę lub umiejętności w najbliższym czasie? Jeśli tak, to co to będzie?

9. „Znaki w sieci” (praca domowa dla ochotników). Zaznacz, że jednym z praw często łamanych w sieci przez młodzież jest prawo autorskie. Młodzi ludzie mniej lub bardziej świadomie naruszają czyjeś prawo własności do dzieła poprzez wykorzystanie go bez zgody właściciela (np. muzyka, film, zdjęcia). Wyjaśnij, że możemy się przed tym ustrzec, czytając uważnie znaki zamieszczane w publikowanych utworach. Poproś, by odszukali znaczenie znaków zamieszczonych w podręczniku (s. 136) i zastanowili się, co powinni zrobić, gdy znajdą w internecie twory oznaczone właśnie w taki sposób.

ĆWICZENIA DODATKOWE

→ **„Cyberprzemoc”** (praca z tekstem). Poleć uczniom, by zapoznali się z testem „Cyberprzemoc” (s. 134) i na tej podstawie przygotowali rysunkowy poradnik dla nastoletnich użytkowników internetu. W tym celu mogą wykorzystać darmowe programy do tworzenia infografik, plakatów i prezentacji (np. Canva, Crello, Snappa, Photopea). Plakaty powinny zawierać informacje o tym, co uznaje się za cyberprzemoc, oraz porady, co zrobić, jeśli stajemy się świadkami lub ofiarami takiej przemocy.

→ **„Wikidebaty”** (minidebata). Zachęć uczennice i uczniów, by podczas godziny wychowawczej urządzili klasową minidebatę na temat przestrzegania praw autorskich w internecie. Uczniowie mogą podzielić się na dwie kilkusobowe grupy, reprezentujące tezę i kontrtezę. Każdy z zespołów przygotowuje argumenty przemawiające za bronionym stanowiskiem. Instrukcję do minidebaty znajdziecie w podręczniku na s. 136.

→ Ćwiczenie z „Zeszytu ćwiczeń”. Poleć uczniom, by na stronie internetowej Stowarzyszenia OPTA odszukali trzy ważne poradniki – *Przemoc rówieśnicza*, *Przemoc domowa*, *Jak bezpiecznie przejść przez dorastanie*. Zachęć uczniów do uważnej lektury. Ich zadaniem będzie wynotowanie na kartce trzech informacji, które były dla nich nowe, trzech, które warto przekazać koleżankom i kolegom, oraz trzech zjawisk/problemów, które występują obecnie w ich otoczeniu. Uczniowie swoje notatki zaprezentują w klasie na kolejnych zajęciach. Warto je następnie przeanalizować, przyporządkować informacje do odpowiednich kategorii, a uzyskane wyniki opracować statystycznie. Otrzymane dane można przedyskutować w klasie. Konieczna może też okazać się rozmowa z radą rodziców i innymi nauczycielami – wyniki tej pracy mogą stanowić też dobre źródło informacji podczas przygotowywania programu profilaktyczno-wychowawczego szkoły (ćwiczenie 3 w „zeszycie ćwiczeń”, s. 67–68).